

Z grafu č. 1 je možné vyčíst, že Česká republika nepatří k zemím s nejvyššími rozdíly mezi výsledky škol na 1. stupni ZŠ, ale ani k zemím, kde jsou tyto rozdíly nejmenší. Nachází se v pomyslném středu 20 evropských zemí, které se výzkumů TIMSS 2011 a PIRLS 2011 účastnily, a to s 15 % rozdílu ve výsledcích čtenářské gramotnosti, které můžeme připsat odlišností mezi školami, a s 21 % rozdílu u matematiky. Země jsou seřazeny zleva od těch, kde je podíl rozdílu nejmenší (Slovensko, Finsko, Norsko), až po země s nejvyšším podílem rozdílu mezi školami zcela vpravo (Maďarsko a Rumunsko). Z uvedeného grafu je navíc patrné, že ve všech zemích s výjimkou Malty a Švédska jsou větší rozdíly mezi školami v matematice než ve čtenářské gramotnosti. Navíc oproti druhému stupni, kde v průběhu let došlo k nárůstu významu školy (viz tabulka č. 1 výše), jsou rozdíly mezi školami na 1. stupni ZŠ v České republice poměrně stabilní v čase. Je možné srovnat rozdíly mezi školami ve čtenářské gramotnosti dle dat z roku 2001 ve výzkumu PIRLS, kde činily rozdíly mezi školami 17 %, s PIRLS 2011, kde dosáhly 15 %. Došlo tedy k mírnému snížení rozdílu. Naopak v matematice došlo k nárůstu rozdílu mezi primárními školami z 18 % ve výzkumu TIMSS 2007 na 21 % ve výzkumu TIMSS 2011. V matematice tedy dochází k nárůstu rozdílu mezi školami a to by mělo stát za další pozornost.

Zatímco se vstupem na 2. stupeň ZŠ se větví vzdělávací dráha do různých druhů škol (víceletá gymnázia, výběrové základní školy) i do výběrových tříd (pouze výběrové třídy v rámci základních škol), na 1. stupni ZŠ se zpravidla jedná o diferenciaci uvnitř škol v podobě výběrových a nevýběrových tříd. Je tedy užitečné se podívat na to, jak velké jsou rozdíly mezi jednotlivými třídami. Analýza dat ukázala, že na úrovni tříd dojde ještě k dalšímu značnému navýšení uvedeného podílu, a to v matematice z 21 % na 27 % (data TIMSS 2011, 4. ročník) a ve čtenářské gramotnosti, kde rozdíly mezi školami vysvětlují 15 % všech rozdílu ve výsledcích žáků, rozdíly mezi jednotlivými třídami již vysvětlí pětinu (20 %) těchto rozdílu (data PIRLS 2011, 4. ročník). Je tedy vidět, že v ČR není jedno, do které školy a do které třídy v rámci této školy žák chodí. Přestože tyto rozdíly nepatří k nejvyšším, jsou již dosti vysoké. Proto je v další části textu věnována pozornost tomu, nakolik je možné tyto rozdíly připsat rodinnému zázemí žáků.

2.2 Vliv rodinného původu na výsledky žáků a rozdíly v žákovském složení jednotlivých škol a tříd

Na příkladu matematiky je ukázáno, jak jsou žáci rozloženi do jednotlivých tříd podle jejich rodinného zázemí a jak to koresponduje s jejich výsledky. Příklad je opět založen na datech z výzkumu TIMSS 2011 (žáci 4. ročníku) a byla zvolena matematika, u níž, jak bylo ukázáno výše, rozdíly mezi školami a třídami vysvětlují vyšší podíl rozdílu ve výsledcích žáků než ve čtenářské gramotnosti. Obdobný by však byl i graf založený na datech ze čtenářské gramotnosti. V grafu č. 2 je na ose Y vynesena průměrný výsledek žáků v dané třídě v matematice a na ose X průměrný sociálně-ekonomický status rodiny, ze které pocházejí děti v této třídě (počítán na základě prestiže povolání a vzdělání rodičů, které uváděli rodiče žáků 4. ročníku ZŠ). Každý bod v grafu (čtverec či kroužek) představuje jednu třídu, která se účastnila výzkumu TIMSS. Na ose Y je vyjádřen průměrný výsledek třídy v testu z matematiky v bodech (pohybuje se od 330 do 618 bodů), na ose X je sociálně-ekonomický status třídy vyjádřen jako průměr z hodnot sociálně-ekonomického statusu žáka (SES žáka), což je standardizovaná hodnota (z-skór). Průměrné rodinné zázemí tříd se pohybuje od -1,1 do 1,4, přičemž čím vyšší hodnota (více vpravo), tím je rodinné zázemí žáků v dané třídě podnětnější. Mezi výsledkem třídy a jejím sociálně-ekonomickým statutem existuje pozitivní vztah, tedy čím lepší je rodinné zázemí jednotlivých žáků v dané třídě, tím vyšší je i výsledek třídy v testu z matematiky (zde agregováno za třídu). Z grafu je rovněž vidět, že výběrové třídy (zelené čtverce) navštěvují žáci z lépe situovaných rodin s vyšším SES. Zatímco